

Her Yer Taksim Her Yer Direniş: Kentsel Bir Hareketin Ulusal Yayılmı*

Hayriye Özen

Atılım Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özgür Avcı

Atılım Üniversitesi, Halkla İlişkiler Bölümü

Özet

Gezi protestolarına odaklanan bu çalışmada bir yandan kentsel bir protesto hareketinin ulusal yayılımı, diğer yandan bu yayılımın kent ve çevre açısından sonuçları incelenmektedir. Çalışma, Ernesto Laclau tarafından geliştirilen kavramsal araçlar çerçevesinde, Gezi protestolarının mevcut kurumsal düzende karşılanmayan bir dizi toplumsal talep arasında bir eşdeğerlik ilişkisi kurduğunu tartışmaktadır. Böylece, toplumsal alan bir yanda toplumsal taleplere sırtını dönen 'iktidar' ve diğer yanda talepleri karşılanmayan 'mağdurlar' olarak iki kampa bölünmüş ve mağdur olduğunu düşünen pek çok toplumsal grup iktidara karşı harekete geçmiştir. Gezi protestolarının ulusal ölçekte yayılımı, bir yandan, siyaset alanının dışına itilmeye çalışılan 'kent ve çevre' eksenli toplumsal talepleri siyasetin ana gündemi haline getirirken, diğer yandan siyasi iktidarı Gezi Parkı'nın ticarileştirilmemesi yönündeki toplumsal talebi dikkate almak ve 'çevreci' grupların demokratik ve meşru talepleri dile getirebileceklerini ve demokratik protesto hakları olduğunu, gönülsüzce de olsa, kabul etmek durumunda bırakmıştır.

Anahtar Kelimeler

Gezi Parkı, Taksim, Gezi Protestoları, Gezi Hareketi, Kent ve Çevre Protestoları.

hozen@atilim.edu.tr - ozgavcii@gmail.com

* Bu çalışma 4. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Sempozyumunda sunulmuş ve sempozyumun bildiri kitabında yer almıştır.

Giriş

Bu çalışma spesifik bir kent mekânının neo-liberal politikalar doğrultusunda ekonomik kazançlara tahvil edilmesine karşı çıkan bir kent protestosu olan Taksim Gezi Parkı hareketinin nasıl ulusal ölçekte pekçok toplumsal grubu kucaklayan bir çağrıya dönüştüğünü ve bunun sonuçlarını incelemektedir. Çalışmada Ernesto Laclau'nun siyasi mücadeleler üzerine geliştirdiği kavramlardan yola çıkarak, Gezi Parkı hareketinin kent mekânına ilişkin spesifik taleplerinin siyasi erk tarafından sert bir şekilde reddedilmesiyle birlikte bu spesifik talepler ile, mevcut sistem içinde halihazırda karşılanmayan pekçok farklı toplumsal talep arasında bir 'eşdeğerlik' ortaya çıktığı öne sürülmektedir. Ortak paydası 'karşılanmamak' olan birbirinden farklı toplumsal talepler arasında doğan bu eşdeğerlik, toplumsal bir yanda toplumsal taleplere sırtını dönen 'iktidar' ve diğer yanda talepleri karşılanmayan 'mağdurlar' olarak iki kampa bölmüş ve mağdur olduğunu düşünen grupları iktidara karşı harekete geçirmiştir. Böylece, "Taksim Gezi Parkı" oldukça heterojen toplumsal talepleri sembolize eden bir "gösteren"e dönüşmüş, ve bu taleplere sahip çok çeşitli grupları ulusal düzlemde mobilize etmiştir.¹

Taksim Gezi Parkı protestolarının mevcut sisteme alternatif bir söyleme tercüme edilip edilmeyeceği ve uzun vadeli toplumsal ve siyasi sonuçlar yaratıp yaratmayacağını kestirmek henüz mümkün olmamakla birlikte, kısa sürede önemli sonuçlar yaratmış olduğunu söyleyebiliriz. Bir yandan, siyasetin alanının dışına itilmeye çalışılan 'kent ve çevre' eksenli toplumsal talepler siyasetin ana gündemi haline gelmiştir. Diğer yandan ise kentsel bir protesto hareketinin taleplerinin farklı pekçok taleple eklemlenerek büyümesi karşısında siyasi erk, kentsel mekâna ilişkin taleplerin bir kısmını bireysel ve böylece karşılayarak bu talepler ile diğer talepler arasındaki eşdeğerlik zincirini kırmaya ve böylece kısa sürede büyüyen muhalif hareketi kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu siyasi manevra, Taksim Gezi Parkı protestolarının kentsel mekâna ilişkin taleplerin ötesinde temsil etmeye başladığı diğer talepleri bastırmaya yönelik bir çabayı içermekle birlikte, gerek kentsel hareketler, gerekse çevreci hareketler açısından oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. Neo-liberal politikalar ve otoriter siyaset anlayışı doğrultusunda kentsel ve çevreci protesto hareketlerinin taleplerini yok sayma ve bastırma ve protestocuları mücrimleştirerek itibarsızlaştırma ve stigmatize etme tutumunu benimsemiş olan siyasi erk, Taksim Gezi Parkı hareketinin kamusal mekânın ticarileştirilmemesi talebini dikkate almak ve "çevreci" grupların demokratik ve meşru talepleri dile getirebileceklerini ve demokratik protesto hakları olduğunu gönülsüzce de olsa kabul etmek durumunda kalmıştır.

Siyasal/Toplumsal Hareketler

Ernesto Laclau, siyasi veya toplumsal hareketler olarak adlandırılan toplumsal olguyu kapsamlı bir şekilde inceleyebileceğimiz radikal inşacı bir perspektif sunar. Ana akım toplumsal hareket teorilerinden farklı olarak, "toplumsal talep" kategorisini toplumsal/siyasal hareketlerin en temel analiz birimi olarak öneren bu perspektif, gerek hareketlerin doğuşuna zemin hazırlayan yapısal faktörleri, gerekse hareketlerin yeni bir özne olarak nasıl doğduklarını ve hegemonik toplumsal yapılara nasıl meydan okuyabildiklerini kapsamlı bir şekilde anlamamıza imkân verir.

¹AKP hükümeti döneminde büyük ekonomik projelerin genellikle aynı şirketler tarafından yürütüldüğünü gösteren bir çalışma için bkz. <http://mulksuzlestirme.org/>.

Hegemonya, Laclau (1990, 1996, 2005; ayrıca Laclau ve Mouffe 1985, 1990) tarafından geliştirilen yaklaşımın en merkezi kavramıdır. Laclau'ya göre toplumsal yapılar farklı siyasal güçlerin hegemonik mücadeleleri yoluyla şekillenirler. Hegemonik bir mücadeleye girilerek toplumsal olanı yeniden inşa etme imkânı, ancak mevcut hegemonik sistemin krize girmesi ile mümkün hale gelir. Hegemonik bir sistemin krize girmesi ise, çeşitli toplumsal taleplere cevap verebilme kapasitesi ile ilgilidir. Laclau'nun belirttiği üzere (2005,175-199) farklı toplumsal taleplere büyük ölçüde cevap verebilen ve toplumun farklı kesimlerini bütünleştiren bir hegemonik sistemin krize girme olasılığı oldukça düşüktür. Böyle bir sistemde doğan bir siyasal hareketin dile getirebileceği toplumsal talepler oldukça sınırlı olur. Bu nedenle hareket farklı talepleri kapsayacak şekilde genişleyemez ve yalnızca marjinal bir pozisyona sahip olur. Bu durumda ya hegemonik sistem karşılanmamış birkaç toplumsal talebi sisteme eklemeyerek nötralize eder ve böylece sisteme karşı bir muhalefetin örgütlenmesini engeller, veya bu talepler sistemde karşılanmamış bir şekilde kalır. Ancak, mevcut kurumsal düzen daha az toplumsal talebi karşılama yeteneğine sahipse, daha az toplumsal gruba hitap edecektir. Böyle bir sistemde doğan toplumsal bir hareketin dile getirebileceği talep sayısı daha fazla olur ve böylece hareketin karşı-hegemonik bir mücadele verme şansı daha fazla olur. Bununla birlikte böyle bir sistemde doğan bir toplumsal hareket, Laclau'nun işaret ettiği üzere, bir yandan sistemin içinde yer almakla birlikte diğer yandan sisteme meydan okuduğundan muğlâk bir pozisyona sahip olacaktır. Üçüncü bir olasılık ise mevcut kurumsal sistemin "organik kriz" yaşaması, diğer bir ifadeyle farklı toplumsal talepleri "kendi farklılıkları ve tikellikleriyle absorbe etme yeteneğini" giderek daha fazla yitirmesi durumudur (Laclau 2011, 139, 144). Yeniden yapılandırılma ihtiyacında olan böyle bir sistemde doğan toplumsal/siyasal hareketlerin dile getirebileceği pek çok toplumsal talep olacağından hareketin yayılma ve hegemonik olma şansı dikkate değer ölçüde yüksek olacaktır. Burada bütün bu olasılıkların yalnızca muhtemel yapısal potansiyellere işaret ettiğinin altını çizmek gerekir. Bu potansiyellerin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ve ne ölçüde gerçekleşeceği hem toplumsal hareketlerin doğuşunu ve gelişimini hem de sürdürecekleri hegemonik mücadeleyi etkileyecek özgül tarihsel koşullara ve olumsuzluklara bağlıdır.

Buraya kadar genel hatları itibariyle verilen kavramsal araçların işaret ettiği üzere herhangi bir toplumsal hareket, mevcut kurumsal sistemlerce tatmin edilmeyen toplumsal taleplerin dile getirilmesi ve bu yolla farklı toplumsal grupların seferber edilmesi yoluyla doğar. Bu nedenle, Laclau'nun (2005) önerdiği gibi, herhangi bir toplumsal hareketin analizinde bu hareketi oluşturan toplumsal gruplardan değil hareketin dile getirdiği toplumsal taleplerden başlamak, yani toplumsal talepleri en temel analiz birimi olarak ele almak gerekir. Mevcut kurumsal sistemle bütünleşemeyen toplumsal taleplerin varlığı, toplumsal hareketler gibi parlamento dışı inisiyatiflerin bu toplumsal talepleri dile getiren bir söylem inşa ederek doğmasının zeminini hazırlar. Bir toplumsal hareket tek bir toplumsal talebi dile getirebileceği gibi farklı toplumsal talepleri de dile getirebilir. Laclau'nun da (2005) işaret ettiği gibi, toplumsal bir hareketin büyümesi ve güçlenmesi farklı toplumsal talepleri ifade edebilme yeteneğine bağlıdır. Diğer bir deyişle, bir toplumsal hareket mevcut kurumsal sistemle bütünleşemeyen farklı tikel talepleri seslendirdiği ölçüde farklı toplumsal grupları mobilize edebilir. Birbirinden farklı tikel toplumsal taleplerin bir söylemde ifade edilebilmesi ise ancak bu taleplerin "eşdeğer" bir biçimde bu talepleri karşılamayan sisteme karşı eklenmesi ile

Gezi Protestolarını Mümkün Kılan Yapısal Faktörler

mümkün olur (Laclau 2005). Aslında birbirinden farklı toplumsal talepleri eşdeğer kılan mevcut sistemin bu taleplere yüz çeviriyor oluşudur. Daha açık vermek gerekirse, farklı taleplerin bir araya gelmesini sağlayan hepsinde ortak olan pozitif içerikleri değil, hepsinde ortak olan reddedilme, dikkate alınmama, karşılanmama durumudur (Laclau 1996). Böylece toplumsal, bir yandan toplumsal talepleri karşılamayan “iktidar”, diğer yandan toplumsal talepleri karşılanmayan “mağdurlar” olarak iki kampa bölünür ve iktidar, mağdurlar için toplumsal taleplerinin karşısında duran bir “ortak hasım” ya da “ortak hedef” haline gelir. Laclau’ya (2011) göre bu durum, toplumsal taleplerin doğasını değiştirir: talepler karar verme yetkisi olan yüksek bir merciye yöneltilmiş basit ricalar olmanın ötesine geçerek mücadele eden taleplere dönüşür.

Dikkate alınmayan toplumsal taleplerin eşdeğer bir biçimde eklemelenmesi siyasal mücadelelerin doğması için gerekli olmakla birlikte yeterli değildir, zira taleplerin eşdeğer eklemelenmesi talep sahipleri arasında “gevşek bir dayanışma hissi” oluşturmanın ötesine gidemez (Laclau 2005, 93). Bunun ötesine geçerek farklı talepleri ve talep sahiplerini sembolik olarak bütünleştirmek için “kolektif bir kimlik” inşası gereklidir (Laclau 2005, 77). Böyle bir kolektif kimliğin inşası, eşdeğer bir biçimde eklemelenen taleplerden birinin merkezi bir konum edinerek diğer tüm talepleri sembolik olarak temsil eden bir “gösteren” haline gelmesiyle mümkün olur. Çevreci bir hareketin söyleminde, örneğin, çevreci talepler bir dizi ekonomik veya kültürel talebi temsil eder hale gelebilir. Bir toplumsal talep, pek çok başka talebi temsil eder hale geldiğinde, kendi literal anlamından ve içeriğinden belli ölçülerde sıyrılır ve “boş gösteren” haline gelir (Laclau 1996).

Gezi protestolarının niteliğine geçmeden önce bu protestoların doğuşunu mümkün kılan yapısal faktörleri dikkate almamız gerekir. Bu noktada mevcut kurumsal düzenin yapısı ve bu yapı çerçevesinde ya da doğrultusunda iktidarın işleyiş biçiminin çok büyük önem arz ettiğini belirtmemiz gerekir, zira Gezi hareketi kurumsal siyaseti etkilemeye çalışan basit bir protesto olmanın çok ötesine geçmiş ve, hareketin üyelerinin de vurguladığı biçimde, mevcut kurumsal düzene ve bu düzen üzerinden iktidarın işleyişine karşı çıkan bir “direniş” hareketine dönüşmüştür. Direniş kavramı hareketin bu temel niteliğini, yani mevcut düzene tepkisel veya reaktif niteliğini ortaya koymasından bakımdan isabetli bir kavramdır. Gezi hareketinde, yaklaşık dört aylık süreçten sonra geldiğimiz noktada henüz siyasi iktidarı ve kurumsal düzeni sorgulamamanın ve siyasi iktidarın bir takım somut tutum ve eylemlerine direnmenin (yani negatif bir tavrın) ötesinde bir iradeye geçiş söz konusu değildir. Bu noktada, iktidar-direnış diyalektiği ile ilgili olarak Scott’ın (1987, 299) yapmış olduğu temel bir saptamayı hatırlamak önemli: “Direnişin parametreleri, en azından kısmen, baskının kurumları tarafından oluşturulur.” Esasen Foucault’nun kavramsallaştırmalarından beslenen bu görüşü Sadan (1997, 60) biraz daha ayrıntılı bir biçimde şu şekilde dile getiriyor:

İktidarın nasıl, kurnazca denebilecek bir biçimde, direniş şekillendirdiğini anlamak önemlidir. Direniş [yani onun koşullarını] üreten, yerini belirleyen, ve onu yöneten güçtür iktidar. Bir başka deyişle, direniş, mücadele araçlarını, ve hatta gerçekte oluşturduğu toplumsal pozisyonun kendisini, mevcut iktidarın biçiminde bulur. Buradan hareketle, başarılı bir iktidar pratiği, direnişe karşı kullanacağı araçları geliştirmek kadar, direniş belli formların içine sokmayı da içerir.

Burada, iktidarın gücünü mutlaklaştırıp, direnişi kendi eylemlilik gücünden yoksun bir türeve indirgememek gerektiğinin de altını çizmek gerekir. İktidarın direnişi biçimlendirme gücü kadar, elbette direnişin de iktidarı etkileme gücü vardır. Dolayısıyla, iktidar ile direniş arasındaki şekillendirici ilişki tek yönlü değil karşılıklıdır (Buntman 2004).

Bu çerçevede çeşitli iktidar ilişkileri doğrultusunda şekillendirilmiş ve şekillendirilmekte olan mevcut kurumsal düzeni ele aldığımızda, bu düzenin küresel ölçekte hegemonik olan neoliberalizm, Türkiye’de neredeyse gelenekselleşmiş otoriter devlet yönetimi ve mevcut siyasi iktidarın dindar/muhafazakâr ideolojik yönelimi çerçevesinde biçim almış bir düzen olduğunu görürüz. Siyasi iktidarın da toplumsal ve siyasi algısına ve dolayısıyla politika ve pratiklerine yön veren bu neoliberal-muhafazakâr-otoriter çerçeveye ilişkin olarak bazı hususların altını çizmek gerekte. Öncelikle, siyasi iktidarın neoliberal hegemonya doğrultusunda piyasa yönelimli bir ekonomik stratejiyi benimsemesine rağmen, bu stratejiden, siyasi ve ideolojik olarak kendisine yakın sermaye gruplarına birtakım ekonomik fırsatlar ve kolaylıklar sağlamak ve böylece kendi gücünü de konsolide etmek amacıyla saptığını görüyoruz (Buğra 2013). Böylece aslında AKP hükümeti belirlilik ve kurallılık isteyen kapitalist sisteme de tam olarak uyum sağlamamış ve eş dost kapitalizmi (crony capitalism) olarak adlandırılabilir türde politikalar izlemiştir. Siyasi iktidarın muhafazakârlığı ise daha çok din eksenli bir muhafazakârlık şeklini almıştır. Daha doğru bir ifadeyle, iktidarının ilk yıllarında bir takım liberal kaygıları da dikkate alan bir görüntü veren AKP, giderek artan bir oranda dini (Sünni İslam) referanslarla hareket etmeye başlamıştır. İktidar neoliberal ve muhafazakâr politikalarının gerek oluşturulmasında gerekse uygulanmasında ise yine giderek artan bir otoriter tarz benimsemiştir. Hükümetin otoriterliği kendisini özellikle çeşitli politikalarına yönelik itirazlara yönelik tahammülsüzlüğünde göstermektedir.

AKP hükümetinde, otoriter bir yönetim tarzı benimsemenin yanında, tüm temsil gücünü ve iradeyi şahsında toplayan bir lider figürünün yıllar içinde çok belirgin bir hale geldiğinin de altını çizmemiz gerekir. Bu anlayışın yakın dönemdeki en önemli, AKP yöneticilerinin de büyük oranda etkilendiği, kaynağı Necip Fazıl Kısakürek’in ilk defa 1960’ların sonlarında basılan *İdeolocya Örgüsü* kitabında tarif ettiği “Başyüce” ütopyasıdır. Bu eserin “Devlet ve İdare Mefkuremiz” başlıklı 8. bölümünden birkaç alıntı, Kısakürek’in tariflediği “Başyüce” ile bugünkü yönetim anlayışı arasındaki benzerlikleri görmeye yetecektir. Başyüce, “bütün salahiyyetler [yetkiler] (...) eline teslim edilmiş bir kamil ferd” olarak, “Allah’ı, vicdanı ve milleti arasında terkibleştirmeye [birleştirmeye] memur” edilmiştir; onun “her edası ve işi, ‘ben milletimin, görünürde en ahlaklı, en bilgili ve en akıllı ferdiyim!’ diye ilan edecektir”; onun “her emri, kanunu tamamlayıcı ve belirtici ayrı bir kanundur. Kanunun bir şey söylemediği yerde ‘Başyüce’nin emri, kat’idir”; “‘Başyüce’, temsil ettiği iman ve hakikat kutbunun, en ileri hürriyet içinde her şeyi ve herkesi köleleştiren manasına karşı mukaddes mizan [terazi] önünde, bizzat, her şeyden ve herkesten fazla köleleşecektir.” Her ne kadar idealize edilen “Başyüce” nefisinden arınmış ve “ileri hürriyet” içinde yaşayan kölelerden biri ise de, bu idealin ete kemiğe bürünmüş hali gibi duran yönetim anlayışının özellikle “ustalık dönemi” diye adlandırılan son seçimlerden bu yana geçen süreçte kibirli bir surette karşımıza çıktı. Böylelikle, AKP hükümetinde lider figürü neredeyse mutlak bir iktidarın ve anti-demokratik yönetim tarzının cisimleştiği bir figür haline dönüştü.

Gezi Protestolarının Doğuşu ve Yayılımı: Toplumsal Talepler/ Toplumsal Gruplar

Siyasi iktidarın politikalarını belirleyen neoliberal-muhafazakâr-otoriter çerçeve ve lider figürünün mutlak egemenliğine dayalı anti-demokratik yönetim tarzı, toplumun bazı kesimlerine hitap etmekle birlikte, pek çok toplumsal talebi dışlamakta ve çeşitli toplumsal gruplar nezdinde memnuniyetsizlik yaratmaktadır. Ranciére'in (1999) kelimeleriyle ifade edersek, mevcut neoliberal-muhafazakâr-otoriter düzen, bazı gruplara belli toplumsal yerler ve pozisyonlar tahsis eder ve bu grupları görülebilir ve işitilebilir kılarken, bazılarını hiçbir yer tahsis etmemekte ve bu grupları ne görülebilir ne de işitilebilir kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, neoliberal politikalara toplumu otoriter bir şekilde muhafazakârlaştırma politikalarının eklenmesiyle oluşmuş mevcut hegemonik yapı, farklı toplumsal, siyasi ve ekonomik talepleri absorbe etme yeteneğinden uzaktır. Bu durumun tüm temsilcilerin sorgulandığı bir "organik krize" işaret etmemekle birlikte, bir dizi toplumsal huzursuzluk ve memnuniyetsizliğe yol açtığını söyleyebiliriz. Ancak, Türkiye'de devletin toplumsal memnuniyetsizliklere ve taleplere karşı geleneksel birtakım refleksler geliştirmiş olması, AKP hükümetine de çeşitli talep ve itirazları bloke etme ve böylece mevcut sistemi olduğu gibi muhafaza etme ve dayatma yönünde önemli araçlar sunmaktadır. Hükümet özellikle, mevcut düzenin kapsamadığı ve bu nedenle olarak örgütleyemediği ve/veya örgütleyemeyeceği toplumsal talep ve gruplara yönelik ısrak otoriter bir tavır takınma ve bu doğrultuda çeşitli politikalarını zaman zaman zor kullanarak empoze etme ve politika ve uygulamalarına anlamlı bir itirazı ve muhalefeti mümkün kılacak siyasi kanalları kapatma yoluna başvurmaktadır.

Taksim Gezi Parkı'nın ticarileştirilmesine ve özelleştirilmesine karşı başlayan, ancak İstanbul'un dışında 78 ile yayılan ve yaklaşık 5 milyon insanı mobilize eden protestolar (Akinhay 2013; Günce 2013), çok genel olarak konuşmak gerekirse, Zizek'in (2013) belirttiği üzere "vahşi neo-liberal ekonomi ile dini-milliyetçi otoriterliğin" şekillendirdiği politikalara tepkidir. Ancak, bu tepkinin protestolara nasıl dönüştüğünü anlamak için protestoları tetikleyen gelişmelere kısaca bir göz atmamız gerekir. Öncelikle, protestoların Gezi Parkı gibi kamusal bir mekânın özelleştirilmeye teşebbüs edilmesinin ardından patlak vermesinin, diğer bir deyişle, protestolara mekâna ilişkin bir hareketin öncülük yapmasının pek şaşırtıcı olmadığını belirtmemiz gerekir. Son on yılda AKP hükümetinin neoliberal politikalar çerçevesinde kentsel olan ve olmayan pekçok kamusal mekânı, herhangi bir toplumsal katılım olmadan dönüştürmeye çalışması, daha doğru bir ifadeyle, ticarileştirerek sermayeye tahsis etmesi ile Gezi parkına benzer pek çok protesto ortaya çıktı ve böylece mekâna ilişkin protestolar, Benlisoy'un da (2013) belirttiği gibi, toplumsal muhalefetin önemli bir parçası haline geldi.

Gezi protestoları, HES, termik santral, madencilik, baraj, kentsel dönüşüm gibi projelerin mekâna yönelik tehditlerine karşı çıkarak doğan protesto hareketlerine oldukça benzer bir şekilde, Taksim yayalaştırma projesinin kamusal mekâna yönelik tehditlerine karşı çıkarak doğdu. Taksim yayalaştırma projesine itirazlar temel olarak, Mimarlar Odası'nın çağrısı üzerine Şubat 2012'de biraraya gelen onlarca kurum, platform ve örgüt tarafından oluşturulan Taksim Dayanışma adlı oluşum tarafından bir yılı aşkın bir süredir dile getirilmekteydi (Yapıcı, *Radikal* 18 Ağustos 2013). Taksim Dayanışma, kuruluşundan Gezi protestolarının doğduğu zamana kadar itiraz dilekçeleri toplama, imza toplama, dava açma,

Taksim’de nöbet tutma gibi eylemler yürüterek konuya dikkat çekti. Ancak, siyasi iktidar, tıpkı yukarıda bahsedilen diğer protestolarda olduğu gibi, Taksim Dayanışma tarafından dile getirilen talepleri hiçbir biçimde dikkate almadı herhangi bir toplumsal katılım olmadan geliştirdiği Taksim yayalaştırma projesini uygulamaya başladı. Bu proje kapsamında, 27 Mayıs 2013 tarihinde Gezi Parkında başlayan yıkım çalışmalarını durdurma çabalarına karşı polis’in giderek yükselen dozda şiddet kullanması ve protestocuların bir kısmını yaralaması önce İstanbul ve çok kısa bir sürede diğer illerde kitlesel protestoların doğmasına giden yolu döşedi. Dolayısıyla, Taksim Dayanışma liderliğinde Gezi Parkı’ndaki yıkım çalışmalarına itiraz edilmesine, siyasi erkin bu tür itirazlara yönelik olarak neredeyse kurumsallaştırdığı, itirazları yok sayan ve itiraz edenlere zor uygulayan bir tepki vermesi protestoların yayılımına giden yolun başlangıcı oldu.

Taksim Dayanışma’nın onlarca farklı platform, oda, sendika ve siyasi parti gibi örgütlerden oluşması, ana akım medyanın dikkate almadığı polis şiddetinin bu örgütlerin ve üyelerinin iletişim ağları kullanılarak kısa sürede geniş bir kitleye duyurulmasında kritik bir rol oynadı. Protestocular arasında Gezi Parkı’ndaki protesto eylemlerini ve bu eylemlere yönelik polis şiddetini ilk olarak “arkadaş, tanıdık” veya “sosyal medya”dan duyanların oranı yüzde 84,4’tür (Konda Araştırması 2013). Parktaki gelişmelerden haberdar olan çeşitli grupların mobilize olmasında ise, siyasi iktidarın, Başbakan’ın 29 Mayıs’ta protestoculara karşı “siz ne dersiniz deyin, biz kararımızı verdik” sözleri ile ifade ettiği üzere, protestocuların taleplerini hiçbir biçimde dikkate almayacağını belirtmesi ve bunun da ötesinde protestoları bastırmak üzere giderek artan bir polis şiddetine başvurması özellikle etkili oldu. Gezi parkına gelerek protestolara katılanların yüzde 49,1’i polis şiddeti nedeniyle katıldığını belirtirken, yüzde 14,2’si Başbakan’ın yukarıdaki sözleri de dâhil olmak üzere çeşitli sözleri nedeniyle katıldığını belirtmektedir (Konda Araştırması 2013). Dolayısıyla, siyasi iktidarın “otoriter” yönetim tarzını ortaya koyan Başbakan’ın sözleri ve polis şiddeti, Gezi protestolarına katılımın ilk birkaç gün içinde hızla artmasının en önemli nedenlerini teşkil etmektedir.

İktidarın, Gezi Parkı’ndaki protestocuların kent mekanına ilişkin spesifik taleplerini sert bir şekilde reddetmesi ve bu reddin özellikle sosyal medya ve alternatif medya kuruluşları üzerinden izlenmesi, reddedilen çeşitli toplumsal taleplere sahip grupları harekete geçirdi. Gezi parkına yönelik talepler ile mevcut neoliberal-muhafazakar-otoriter düzende bloke edilen diğer toplumsal talepler, reddedilmelerinden veya karşılanmamalarından kaynaklanan bir “negatifi boyutu” paylaştıkları için “eşdeğer” hale geldiler ve bu eşdeğerlik bütün bu taleplerin bir araya gelmesinin önünü açtı. Diğer bir deyişle, siyasi erkin dikkate almadığı, hatta dışladığı ve dile getirilmesine dahi tahammül etmediği pek çok toplumsal talep, Gezi Parkı özelinde dile getirilen taleplere hızla eklemelendi ve böylece Gezi protestoları Gezi Parkı’ni korumaya yönelik taleplerin yanı sıra birbirinden oldukça farklı bir dizi toplumsal talebi ifade eden protestolara dönüştü. Gezi Parkı bu anlamda siyasi iktidarın, çeşitli toplumsal talepleri otoriter bir tarzda bloke etmesini temsil eden bir sembole dönüştü. Böylece, önce İstanbul’da yayılan protestolar, 1 Haziran’dan itibaren ulusal düzlemde hızla yayıldı ve kitlesel bir hal aldı.

Protestolar üzerinden ifade edilen toplumsal talepler, Gezi Parkı özelinde mekâna ilişkin spesifik taleplerin yanı sıra hak ve özgürlüklerin kısıtlanmaması, farklı tercih ve yaşam

tarzlarına alan açılması, belli ideolojiler doğrultusunda toplumsal mühendislik yapılmaması, toplumun karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanması ve otoriter yönetim tarzına son verilmesi, kent mekanlarının rant yaratma amaçlı müdahalelere konu olmaması, sermayenin çıkarlarına mutlak öncelik verilmesinden vazgeçilmesi ve çevre tahribatının önlenmesi gibi talepler oldu (Konda 2013; Taksim Dayanışma 2013). Böylelikle, Gezi parkı protestoları yalnızca Gezi Parkı'nın tahrip edilmesine karşı bir itirazı içermedi; bunun çok ötesine geçerek, kentsel mekâna ilişkin problem ve rahatsızlıkları da kapsayan bir dizi toplumsal memnuniyetsizliği doğuran daha geniş yapıları sorguladı. Bu geniş yapılar, çok genel olarak vermek gerekirse, neoliberal kapitalizmi, otoriter yönetim tarzını ve muhafazakâr/dindar bir toplum tahayyülü çerçevesinde benimsenen politikaları içerdi. Gezi hareketi bütün bunlara karşı bir direniş, ya da diğer bir ifadeyle karşı-hegemonik bir mücadele, ortaya koydu. Bu genel başlıkların her birini açmak gerekirse, neoliberal yapıya yönelik itirazlar arasında sermayenin çıkarlarına neredeyse mutlak bir öncelik tanınması; sermayeye yeni yatırım alanları açma çabası doğrultusunda yol açılan çevre tahribatı ve kentsel mekân ve kimlik tahribatı; kamu politikalarının girişimci bir mantıkla geliştirilmesi sayılabilir. Diğer yandan, muhafazakâr ideoloji ve dini referanslar çerçevesinde hem toplumu dönüştürme (dindar nesil yetiştirme, ahlak kuralları dayatma ve kadının rolünü tanımlama çabaları gibi), hem de gündelik yaşamı organize etme çabaları (alkol düzenlemesi, eğlence mekânlarına yönelik düzenlemeler gibi) toplumsal memnuniyetsizlik ve itirazlara yol açtı. Son olarak ise, demokratikleşme beklentilerinin tersine siyasi iktidarın özellikle lider figüründe somutlaşan otoriter, anti-demokratik ve kibirli bir yönetim tarzını benimsemesi ve bu doğrultuda toplumun çeşitli karar alma mekanizmalarından dışlaması, farklılıklara ve çeşitli toplumsal itirazlara alan açmaması bu konuda yıllardır süregelen mağduriyetlerin daha da derinleşmesine yol açtı. Gezi protestoları hem neoliberal politikalara hem de toplumun muhafazakâr kodlar doğrultusunda şekillendirilmesine yönelik politikalara ve otoriter yönetim tarzına yönelik bir itiraz ve direnç olması itibarıyla oldukça heterojen talep ve kimliklere sahip bir kitleyi mobilize etti. Diğer bir ifadeyle, hegemonik sistemin dışladığı çeşitli taleplerin ifade edilebileceği bir alan yaratması nedeniyle, bu taleplere sahip çok çeşitli toplumsal grupları seferber eden bir harekete dönüştü. Bu kitle, siyasi iktidarın politikalarını belirleyen neoliberal/muhafazakâr çerçeveden veya otoriter yönetim tarzının herhangi birinden veya hepsinden rahatsız olan çeşitli toplumsal gruplardan oluştu. Böylece, ulusalcı/milliyetçilerin yanında Kürtler, laiklerin yanında dindarlar, Alevilerin yanında Sünniler, gayrimüslimlerin yanında müslümanlar, liberallerin yanında sosyalistler, radikal sol grupların yanında aşırı sağ gruplar ve bunların dışında kadınlar, LGBT bireyler, kent yoksulları, genç profesyoneller, öğrenciler gibi çok çeşitli ve hatta birbirine rakip veya zaman zaman hasım gruplar Gezi Parkı protestolarını sergileyen popüler iradeyi oluşturdu.

Gezi protestoları, katılanların sınıfsal konumları açısından da çok heterojen bir hareket oldu, zira bir yandan büyük sermaye gruplarının belli bir katılımının, en azından sempatisinin, olduğunu, diğer yandan hem beyaz yakalılarından oluşan orta sınıfın hem de kentin çeperlerinde kümelenen işçi sınıfının yoğun bir katılımının olduğunu görüyoruz. Özellikle orta sınıfın kültürel, profesyonel (mesleki) ve sosyal sermayelerinin, veya toplumsal hareket terminolojisi ile ifade etmek gerekirse “kaynaklarının” (McCarthy ve Zald 1977), hareketin

yayılmasında ve kolluk kuvvetlerinin şiddetine direnmesinde kritik bir rol oynadığı açık bir biçimde ortaya çıktı. Ancak bu durumun Gezi protestolarını, bazı iddiaların tersine, orta sınıfların (bkz. Keyder 2013) veya “yeni proletarya”nın (bkz. Yıldızoğlu 2013, 62) biçimlendirdiği bir hareket yapmadığını belirtmemiz gerekir. Esasında, belli sınıfların katılımı, harekete direkt bir sınıfsal karakter vermez, zira harekete rengini veren katılımcıların sınıfsal aidiyetleri değil dile getirdikleri toplumsal taleplerdir. Gezi hareketinde herhangi bir sınıfa ait taleplerin ağır basmadığını ve sınıfsal taleplerin, mekânsal, etnik, dini ve cinsel kimlikle ilgili pek çok talebin yanı sıra dile getirilen talepler olduğunu görüyoruz.

Birbirinden oldukça farklı bu grupları bir araya getiren, öncelikle, dile getirdikleri toplumsal taleplerin mevcut sistem içinde karşılanmıyor oluşudur. Bu durum, Laclau'nun (2011) belirttiği gibi, toplumsal gruplar arasında, tüm farklılıklarına rağmen, bir çeşit dayanışmaya yol açar: taleplerinin karşılanmamasının yarattığı ortak hayal kırıklığından kaynaklanan bir dayanışma. Dolayısıyla, farklı toplumsal grupların Gezi Parkı protestolarında buluşmasına yol açan dile getirdikleri taleplerin pozitif içerikleri değil, bu taleplerin mevcut sistem tarafından reddedilmesi, yok sayılması ve karşılanmamasından kaynaklanan “negatif” bir boyut olmuştur. Gezi Parkı protestoları negatifik temelde buluşan, diğer bir deyişle birbirine eklenen, bir dizi toplumsal talebin ifade edildiği protestolardır. Bu negatif boyut, farklı, hatta zaman zaman çelişen, karakterlere sahip talepleri birbirine eşdeğer kılmış ve çok çeşitli talepler arasında bir eşdeğerlik zinciri kurmuştur.

Ortak paydası “karşılanmamak” olan birbirinden farklı toplumsal talepler arasında doğan bu eşdeğerlik, toplumsal bir yanda toplumsal taleplere sırtını dönen “iktidar” ve diğer yanda talepleri karşılanmayan “mağdurlar” olarak iki kampa bölmüş ve mağdur olduğunu düşünen grupları iktidara karşı harekete geçirmiştir. Toplumun iktidar ve mağdurlar olarak iki kampa bölünmesiyle birlikte toplumsal talepler, iktidardan çeşitli beklentileri içeren basit talepler olmaktan çıkarak iktidara karşı mücadele eden taleplere dönüşmüştür. Nitekim, Gezi Parkı protestolarında sıklıkla kullanılan sloganlardan birisi “Hükümet istifa!” sloganı olmuştur. Bunun yanı sıra, iktidarın lider figüründe cisimleşiyor olması nedeniyle “Tayyip istifa!” sloganı da sık kullanılan sloganlar arasında olmuştur. Burada üzerinde durulması gereken bir nokta, bazı toplumsal taleplerin siyasi iktidarın da ötesinde sistemde değişiklik hedefleyen içeriklere sahip olmasına karşın sistemin değil siyasi iktidarın karşı kampta konumlandırılmasıdır. Bunda hem siyasi iktidarın protestolara karşı gösterdiği tepki, hem de daha geniş ölçekte hâkimiyet kurmuş yapıların, örneğin neoliberal yapı gibi, bir parçası olarak görülmesinin ve bu nedenle mevcut toplumsal hoşnutsuzlukların kaynağı olarak algılanmasının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Gezi Parkı protestolarında dikkat çeken önemli bir husus, farklı toplumsal taleplerin dile getirilmesine ve bu talepler arasında bir eşdeğerlik oluşmasına rağmen, Gezi Parkına ilişkin spesifik taleplerin hep merkezi bir konumda kalmış olmasıdır. Bu, hem protestoların Gezi Parkı özelinde başlamış olması hem de aşağıda ele alınacağı gibi protestoların seyri ve siyasi iktidarın tepkileri ile ilgilidir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir nokta, Gezi Parkı'nın korunması talebinin yalnızca Gezi Parkı'nın korunmasını değil, protestolar yoluyla dile getirilen diğer bütün talepleri de bir ölçüde temsil etmeye başladığıdır. Dolayısıyla, Gezi Parkı'na ilişkin talepler “mağdurlar ve iktidar” dikotomisinde mağdurlar tarafını tüm itiraz ve talepleriyle temsil eden bir “gösteren”e dönüşmüştür.

Gezi'nin kendi literal anlamının ötesine geçip protestolarda dile getirilen farklı toplumsal talepleri temsil etmeye başlamış olmasının ötesinde bütün talepleri sembolik olarak birleştiren ortak bir kimlik haline dönüştüğünü söyleyebilir miyiz? Bu nokta, siyasal bir hareketin doğuşunda olmasa bile konsolide olmasında son derece önemlidir. Bir hareketin siyasal bir iddiaya sahip olacak hale gelmesi için çeşitli toplumsal talepleri eşdeğer biçimde kümelenen ötesinde bütün bu taleplere sahip farklı toplumsal grupları birleştirecek bir kolektif kimlik inşa etmesi gerekir. Böyle bir kimliğin üretilmediği durumda, farklı toplumsal taleplere sahip gruplar arasında bir bağlılık doğmaz, bunun yerine toplumsal talepleri arasındaki eşdeğerlikten kaynaklanan zayıf ve "muğlak bir dayanışma" doğar (Laclau 2005, 93). Gezi protestolarının böyle bir kolektif kimliği henüz inşa etmediğini görmekteyiz.

Bu durum üzerinde bir yandan iktidarın Gezi protestolarına karşı yürüttüğü mücadele, diğer yandan ise Gezi hareketinin içsel mücadelelerinin ve karşılaştığı yapısal güçlüklerin etkili olmaktadır. Siyasi iktidar, protestoların ivme kazanması ve zamansal ve mekânsal yayılımı karşısında, Gezi Parkı'na ilişkin spesifik talepleri dikkate alma eğilimine girmiştir. Gezi protestolarının dile getirdiği diğer taleplerin yok sayılarak yalnızca Gezi Parkı ile ilgili taleplerin bireysel olarak karşılanmaya çalışılması, Gezi etrafında bir kolektif kimliğin örülemedesinde iki açıdan etkili olur. Birincisi, Gezi protestoları böylece sadece Gezi Parkı'na ilişkin spesifik taleplere indirgenir, diğer bir deyişle Gezi'nin içerdiği literal anlamın altı kalınca çizilir ve böylece Gezi diğer talepleri temsil edemez hale gelebilir. İkincisi, Gezi parkına ilişkin taleplerin karşılanma ihtimalinin doğması ile bu talepler ile protestoların dile getirdiği diğer tüm toplumsal talepler arasındaki, karşılanmamış talepler olmalarından kaynaklanan, eşdeğerlik bağının kopma ihtimali ortaya çıkar. İktidarın tavır ve tepkisinin yanında, tüm siyasal hareketlerde olduğu gibi Gezi hareketinde de çeşitli toplumsal gruplar arasında devam eden birtakım içsel mücadeleler ortak bir kimliğin inşasını ertelemektedir. Gezi hareketinde özellikle örgütlü ulusalcı ve radikal sol grupların hareketi çeşitli sokak mücadeleleri ile domine etme çabaları oldu, ancak Özkırmılı'nın da (T24, 10 Ağustos 2013) belirttiği gibi bu gruplar örgütlü olmalarından ötürü fazla görünürlüğe sahip olmakla birlikte hareketin liderliğini alamadılar. Diğer gruplar bu tür girişimlere başarıyla karşı koyarak mücadeleyi çeşitli parklarda yapılan ve daha çok demokrasi ve özgürlük taleplerinin öne çıktığı forumlar üzerinden inşa etme yönünde dikkate değer bir irade sergiledi. Hareketin herhangi bir kolektif kimlik geliştirip geliştiremeyeceği veya ne tür bir kimlik geliştireceği, sonucu önceden kestirilemeyen, bu tür içsel mücadelelere bağlı olacaktır. Son olarak hareketin karşılaştığı yapısal zorluklara gelince, Gezi protestoları yukarıda da belirttiğimiz gibi birbirinden hayli farklı hatta birbirine hasım çeşitli grupları bir araya getirmeyi başarmış bir harekettir. Ancak, bu birlikteliğin devam edip etmeyeceği henüz belli değil. Bu grupların yapısal farklılıkları uzun dönemde iktidara karşı ortak hareket etme çağrısından daha baskın çıkarak kolektif bir kimliğin inşasını zorlaştırabilir.

Diğer taraftan, Gezi hareketinin doğmasına yol açan toplumsal memnuniyetsizliklerin alternatif bir siyasi söyleme tercüme edilip edilmeyeceğine ilişkin bir öngöründe bulunmak da henüz mümkün değil. Gezi direnişinin her şeyden önce duygusal bir enerjiden beslenmiş olması, böyle bir söylemin inşasını oldukça zorlaştıran bir etmen. Burada "duygusal"

olanı, “rasyonel” olanın karşıtı olarak kullanıyor ve “rasyonel” olanı da belli bazı düşünsel öncüllerden (örneğin, bir ideolojinin mantığından veya bir parti ya da örgütün genel politik çizgisinden) beslenen olarak tanımlıyoruz. Yukarıda değindiğimiz üzere, direnişçilerin bir araya gelmesinde önemli rol oynayan çeşitli rasyonel kaynaklar mevcut (neoliberal-muhafazakar- otoriter yönetime karşı çıkmak gibi). Fakat bunun ötesinde direnişi hayata geçiren, diğer bir deyişle tüm bu “rasyonel” damarlara kan pompalayan, duygusal bir kaynaktan söz etmek mümkün. Protestoların en başından beri bir arada düşünilemeyecek çok çeşitli grupları yan yana getiren şey, kimsenin bir diğerinin taleplerini sorgulamadan, toplumsal taleplerini karşılamayan ve toplumsal kimliklerini tehdit eden iktidara karşı hissettikleri ortak “öfke” oldu. Yani, toplumsal gruplar sorgulayarak (diğer bir ifadeyle, kontrol edilebilir bir biçimde) değil hissederek (“rasyonel”in tabi olduğu kontrol mekanizmalarına uğramadan) sokaklara indiler. Hemen belirtelim ki, burada direnişin bir “akıl”dan mahrum olduğunu söylemıyoruz. Aksine, “akıl” (reason) yoluyla, yani makul (reasonable) bir biçimde geliştirilmiş taktikler (en önemlisi de elbette fiziksel şiddetten uzak durmak konusundaki ortak çaba) sayesinde direniş tahmin edilemez bir yaygınlık kazandı. Fakat, taktik geliştirirken çok başarılı biçimlerde devreye giren bu akıl ve buna eşlik eden zeka, örgütlü bir stratejinin gerektirdiği “rasyonel” bir çerçeve içinde gelişmedi, zira belli bir stratejiye dayanmayan direnişi çepeçevre sarıp herkesi kuşatan enerji veya itici güç esasen duygusaldı.

İktidarın direniş üzerindeki diğer bir önemli etkisi ise kullanılan iletişim yolları ile ilgilidir. Mevcut yönetim, siyasi-toplumsal meseleler hususunda insanlara bazı iletişim biçimlerini sunarken, diğer bazılarını esirgemektedir. Geleneksel medya araçları ile iktidarlar arasında hep var olagelen ve demokratik gelişmenin önündeki en büyük engellerden birini oluşturan organik bağlantılar günümüz medyası ve AKP iktidarları için de geçerli. Bu genel duruma ek olarak, AKP liderinin, özellikle iktidara geldikten sonra, geleneksel siyaset içinde mücadele halinde bulunduğu partilerin liderleri veya diğer temsilcileriyle kamusal alanda (yani medyada) diyaloga girmeme taktiği dikkat çekici.² İktidarın başındaki kişiyle bir forum ortamında, kendilerini temsil edebilecek olan siyasi figürler aracılığıyla da olsa, karşı karşıya gelememek ve onu, bir moderatörün veya regüle eden bir mekanizmanın dolayımı olmadan, kendilerine mal edebilecekleri daha doğrudan ve can alıcı bir dile maruz bırakmamak, insanların ana akım medyanın iktidar ile aralarında bir diyalog kurulmasına aracılık edemeyeceği algısını güçlendirmiş ve içlerinde biriken sesi yükseltebilecekleri başka yollar bulma arzusunu kıskırtmış olabilir. Bu noktada sosyal medya ile fiziksel meydan, biriken enerjinin içine aktığı alternatif bir kamusal alanın bileşenleri olarak önemli bir işleve sahip oldular. Sosyal medyanın muhalif siyasetin etkin bir aracına dönüşmesi sadece AKP’nin iletişim politikaları ile açıklanamaz. Ancak ana akım medyanın protestolara uluslararası ölçekte dikkat çekecek denli ilgisiz kalması ile twitter’ın gezi olaylarının sembollerinden biri haline gelmesi arasındaki bağlantıyı vurgulamak da oldukça önemlidir. Ayrıca, her ne kadar

² 1990’lı yıllardan çok aşına olduğumuz, parti liderlerinin doğrudan doğruya karşı karşıya geldikleri ‘açık oturum’ formatındaki diyalog ortamında Recep Tayyip Erdoğan’ı en son gördüğümüz tarih, tespit edebildiğimiz kadarıyla, 2002 genel seçimlerinin hemen öncesi

Gezi Protestolarının Kent ve Çevre Politikalarına Etkileri

İktidar ve onun sözcüleri Gezi olayları özelinde sosyal medyayı kriminal bir alan olarak ilan etmiş olsalar da, hem olaylar boyunca hem de aslında daha öncesinde sosyal medyayı bir diyalogun mümkün olabildiği tek alan olarak teşvik etmiş ve kullanmışlardır. Kısacası, Gezi protestolarının geliştiği sanal ve maddi ortamın oluşmasında, iktidarın yönetim biçimi doğrudan etkili olmuştur.

Taksim Gezi Parkı protestolarının kolektif bir kimlik geliştirerek ve mevcut sisteme alternatif bir söyleme tercüme edilerek uzun vadeli toplumsal ve siyasi sonuçlar yaratıp yaratmayacağını kestirmek henüz mümkün olmamakla birlikte, kısa sürede önemli sonuçlar yaratmış olduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle, siyasi iktidar tarafından ısrarla siyasetin alanının dışına itilmeye çalışılan “kent ve çevre” eksenli toplumsal talepler, Gezi protestoları tarafından siyasetin ana gündemi haline getirildi.

AKP hükümeti başlangıçta Gezi Parkı protestolarına, benzer protestolar olan HES, termik santral veya altın madenciliği protestolarına verdiği tepkiye oldukça benzer bir tepki verdi: dile getirilen taleplerle asla ilgilenmeme, halkın katılımı olmadan verilmiş kararlarda direnme ve bu kararları protesto eden gruplara karşı bu grupları mücrimleştirerek itibarsızlaştırma ve stigmatize etmeye yönelik bir dil ile birlikte zor kullanma (Özen 2009; Özen 2012). Spesifik olarak vermek gerekirse, Taksim Dayanışma tarafından Taksim ve Gezi Parkına ilişkin bir yılı aşkın süredir dile getirilen talepler, hükümet tarafından öncelikle yok sayıldı ve Taksim yayalaştırma projesi yürütüldü. Parkta yapılmak istenen yıkımı engellemek ve parkı korumak üzere başlatılan eylemlere Başbakan “Birileri Taksim Gezi Parkı şöyle olmuş, böyle olmuş, orada gelip gösteri yapacaklar şudur budur vesaire. Ne yaparsınız yapın. Biz kararı verdik, verdiğimiz gibi bunu işleyeceğiz” diyerek cevap verdi ve tamamen barışçıl eylemler, yukarıda da değinildiği gibi, kolluk kuvvetlerince giderek artan bir şiddet kullanarak bastırılmaya çalışıldı (Erdoğan, Hürriyet 29 Mayıs 2013). Protestoların yayılmasının ardından ise protestocular yine bizzat Başbakan tarafından “çapulcu” olarak yaftalandı. Ayrıca, protestoların “dış güçler”, “faiz lobisi”, “yahudi diasporası” tarafından planlandığı AKP’nin ve hükümetin çeşitli mensupları tarafından defalarca iddia edildi (HaberTürk, 31 Mayıs 2013; ntvmsnbc, 23 Haziran 2013; Hürriyet, 2 Temmuz 2013).

Bununla birlikte, siyasi iktidar bu tutumunu özellikle kent ve çevre eksenli taleplere karşı uzun süre devam ettiremedi. Büyük ölçüde yerel kalan diğer kentsel protestolardan ve çevre protestolarından farklı olarak Gezi protestocularına karşı kullanılan şiddetin protestoları bastıramaması, Gezi Parkı’nın pek çok toplumsal talebin gösterenine dönüşerek ulusal düzlemde yayılması ve protestocuları itibarsızlaştırma çabalarının kamuoyu nezdinde etkili olmaması, siyasi iktidarı tutumunda değişiklikler yapmaya zorladı.³ Özellikle, kentsel mekâna yönelik taleplerin farklı pek çok taleple eklenerek büyümesi karşısında siyasi erk, kentsel mekâna ilişkin taleplerin bir kısmını bireysel bir şekilde karşılayarak bu

³ Gezi protestocularının, siyasi iktidarın itibarsızlaştırma çabalarını etkisiz kılmakta oldukça başarılı oldukları söylenebilir. Örneğin, protestocuları yaftalamak ve itibarsızlaştırmak üzere kullanılan çapulcu teriminin, protestocular tarafından yaygın bir biçimde kullanılarak anlamının değiştirilmesi, iktidarın itibarsızlaştırma çabasını boşa çıkardı.

talepler ile diğer talepler arasındaki eşdeğerlik zincirini kırmaya ve böylece kısa sürede büyüyen muhalif hareketi kontrol altına almaya çalıştı. Diğer bir deyişle, siyasi iktidar başlangıçta dikkate almayı reddettiği Gezi Parkı ile ilgili talepleri ve bu talepleri dile getiren toplumsal grupları ön plana çıkararak, bu taleplerle eklemlenen diğer toplumsal talepleri göz ardı etme ve diğer toplumsal grupları mücrimleştirerek bastırma taktiğine başvurdu. Bu doğrultuda, protestoların “masum” çevreci taleplerle başladığı, ancak ilerleyen günlerde “gizli ajandalara sahip” marjinal gruplarca veya “darbeci” ve “Ergenekoncu” olarak tabir edilen çeşitli gruplarca domine edildiği argümanı sıkça kullanıldı. Örneğin, Başbakan “Gezi Parkı’ nı Türkiye’ de bilmeyen çok sayıda insan bulunduğunu, ancak bu durumun kullanılarak bazı şehirlerde olaylar çıkarıldığını” ve bu protestoların “hiçbirinin demokrasiyle filan alakası”nın olmadığını ve Taksim’deki protestoların “aslında Gezi Parkı olayı, AVM olayı da” olmadığını belirtti (Radikal, 2 Haziran 2013).

Bu siyasi manevra, Gezi protestolarını yalnızca Gezi Parkına ilişkin taleplere hapsedmek ve böylece protestoların Gezi Parkının ötesinde dile getirdiği diğer talepleri yok saymak ve bu taleplere sahip grupları çeşitli mekanizmalar kullanarak bastırmak amacını taşıdı. Nitekim, siyasi iktidar gerek protestolara yönelik polis şiddetini, gerekse protestoculara yönelik gözaltı ve soruşturma gibi işlemleri “marjinal, darbeci, vandal” gibi tabirler kullanarak tanımladığı gruplara yönelik tedbirler olarak sunarak meşru göstermeye çalıştı. Ancak, hükümetin pek de arzu etmediği biçimde bu manevra hem kentsel hareketler hem de çevreci hareketler açısından oldukça önemli sonuçlar doğurdu. Neoliberal politikalar ve otoriter siyaset anlayışı doğrultusunda kentsel ve çevreci protesto hareketlerinin taleplerini yok sayma ve bastırma tutumunu benimsemiş olan siyasi erk, Gezi protestolarını bastırmak üzere Taksim Gezi Parkı hareketinin kamusal mekânın ticarileştirilmemesi talebini dikkate almak durumunda kaldı. Bunun da ötesinde AKP hükümeti, yaklaşık on yıllık siyasi iktidarı boyunca dışladığı çevreci/mekânsal taleplerin demokratik ve meşru talepler olduğunu ve yine bu süre boyunca mücrimleştirilerek sindirmeye çalıştığı çevre ve mekân eksenli taleplere sahip grupların demokratik protesto hakları olduğunu gönülsüzce de olsa kabul etmek durumunda kaldı.

Sonuç

Kamusal bir kent mekânının özelleştirilmemesi ve ticarileştirilmemesi talebiyle başlayan Gezi protestoları, bu spesifik talebin çok ötesine geçerek neoliberal, muhafazakâr ve otoriteryan bir çerçevede yapılandırılan mevcut düzene esaslı bir itiraza dönüşmüştür. Gezi protestoları, böylece, bir yandan mevcut düzende pek çok toplumsal talebin ve bu taleplere sahip toplumsal grupların dışlanmışlığını, diğer yandan, toplumun “siyaset”e, yalnızca seçimler yoluyla biçimsel olarak değil, sahici bir katılım talebi olduğunu ortaya koymuştur. Hareket, henüz kolektif bir kimlik ve alternatif bir siyasal söylem geliştirmemiş olmakla birlikte, kent ve çevre hareketleri özelinde önemli kazanımlara yol açmıştır. Siyasi iktidar, kent ve çevre ile ilgili talepleri, ilk kez, dikkate almak ve bu taleplerin protestolar yoluyla dile getirilmesinin demokratik bir hak olduğunu kabul etmek durumunda kalmıştır. Dahası, Benlisoy’un (2013, 88) belirttiği gibi, çeşitli parklarda düzenlenen forumlar “demokratik bir kent hareketinin kaldıraçları, hiç değilse nüveleri” olma potansiyelini barındırmaktalar.

Bununla birlikte, Gezi hareketinin neoliberal-muhafazakar-otoriter düzende bir değişim yaratabilmesi, bir yandan mobilize ettiği çeşitli toplumsal gruplar arasında uzun soluklu bir bağlılık yaratacak bir ortak kimlik ve amaç, diğer yandan ise hegemonik düzeni

korumak isteyecek iktidarın hareketi bastırma ve sınırlandırma stratejilerine karşı stratejiler geliştirmesine yakından bağlı olacaktır. Gezi protestoları, özellikle yoğun oldukları yaklaşık iki ay boyunca, karnavalesk bir havaya sahipti: muazzam bir enerji, şarkılar, sloganlar, sokakla evin, açık havayla oksijen eksikliğinin, gaz fişeğiyle havai fişegin, neşeyle acımın, umutla korkunun, dostla düşmanın, ve hayatla ölümün iç içe girdiği bir atmosfer. Ancak, Eagleton'ın (1981: 148) belirttiği üzere karnaval “her yönüyle ‘yol verilmiş’ bir olay, izin verilebilir bir düzeyde hegemonyanın kesintiye uğraması, ancak devrimci bir sanat eseri kadar rahatsız edici ve etkili olabilen, kontrole tabi bir popüler öfke ve heyecan patlaması”dır. Benzer şekilde Barker de (1997: 17) şunu söyler: “karnaval bitip de maskeleri çıkardığınızda, tam olarak önceden olduğunuz kişisinizdir.” Gezi olayları bir karnaval değildi, fakat karnavalesk bazı özellikler taşıyordu. Bu özelliklerden biri de, iktidar-direnış diyalektiğine ilişkin yukarıda dile getirdiğimiz noktalarla paralellik gösteriyor: direnişin sınırları var ve bu sınırların çizilmesinde iktidar belirleyici bir rol oynuyor. Bu, popüler enerjilerin toplumsal dönüşürebilecek siyasal bir mücadeleye evrilmesinde dikkate alınması gereken son derece önemli bir husustur.

Kaynakça

- Akınhay, O. 2013. *Gezi Ruhü: Bir İsyanın Halesi*. Gezi Direnişü Broşürleri 6. Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Barker, H. 1997. *Arguments for a Theater*. Manchester University Press, Manchester.
- Benlisoy, F. 2013. *Gezi Direnişü: Türkiye'nin 'Enteresan' Başlangıcı*. Gezi Direnişü Broşürleri 5. Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Buğra, A. 2013. *Turkey: what lies behind the nationwide protests? Open Democracy*, (<http://www.opendemocracy.net> 29.09. 2013).
- Buntman, F. L. 2004. *Robben Island and Prisoner Resistance to Apartheid*, Cambridge University Press, New York.
- Eagleton, T. 1981. *Walter Benjamin, or, Towards a Revolutionary Criticism*, Verso, London.
- Günce. 2013. *Devrim Taksim'de Göz Kırptı*, Kaldıraç Yayınevi, İstanbul.
- Keyder, Ç. 2013. *Yeni Orta Sınıf*, Bilim Akademisi Derneği 34- 179/148. (www.bilimakademisi.org, 28.09.2013).
- Kısakürek, N. F. 2002. *İdeolocya Örgüsü*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.
- Konda Araştırması. 2013. *Gezi Parkı Araştırması*. Konda, İstanbul (www.konda.com.tr, 10.09.2013).
- Laclau, E. 1990 *New Reflections on the Revolution of Our Time*, Verso, London.
- Laclau, E. 1996. *Emancipation(s)*, Verso, London.
- Laclau, E. 2005. *On Populist Reason*, Verso, London.
- Laclau, E. 2011. “Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?” çev. H. Özen. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi* 1(1), 135- 146.
- Laclau, Ernesto and Chantal Mouffe. 1990. Post-Marxism without apologies. in Ernesto Laclau, *New Reflections on the Revolution of Our Time*. London: Verso.

- Laclau, Ernesto, and Chantal Mouffe. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- McCarthy, J. ve M. Zald. 1977. Resource mobilization and social movements: a partial theory. *American Journal of Sociology*, 82, 1212-1241.
- Özen, H. 2009. Located locally, disseminated nationally: the Bergama movement. *Environmental Politics*, 18(3), 408- 423.
- Özen, H. 2012. Criminalization of environmental protesters: the turkish state against local environmental struggles.” *Uluslararası Çalıştay bildirisi “Whose natural resources? Criminalization of social protest in a globalizing world”* 26-27 Nisan, Onati, İspanya.
- Sadan, E. 1997. *Empowerment and Community Planning: Theory and Practice of People-Focused Social Solutions*. Hakibbutz Hameuchad Publishers, Tel Aviv.
- Scott, J. C. 1987. *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*, Yale University Press, New Haven.
- Taksim Dayanışma. 2013. *Çapulcular*, (<http://taksimdayanisma.org>, 15.09.2013).
- Tuğal, C. 2013. *Gezi'nin Yükselişi, Liberalizmin Düşüşü*. Gezi Direnişi Broşürleri 4. Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Yıldızoğlu, E. 2013. Gezi ‘olayı’nın sınıfı. Ö. Göztepe, der. *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler içinde. NotaBene, Ankara, 55- 66*.
- Zizek, S. 2013. *Dünyadaki İsyanların Anlamı*. Gezi Direnişi Broşürleri 2. Agora Kitaplığı, İstanbul.

Abstract

Everywhere is Taksim, Resistance Everywhere: National Expansion of an Urban Movement

Focusing on Gezi protests, this study examines how and with what consequences urban protests disseminate nationally. Using the conceptual tools developed by Ernesto Laclau, it argues that Gezi protests established equivalential relation among a series of frustrated social demands. In this way, Gezi protests divides the social into twocamps as the ‘power’ on the one side and as the ‘underdog’ on the other side, leading to the mobilization of the latter against the former. National dissemination of Gezi protests produced important consequences: it brought urban and environmental issues, which have been long neglected by the government, to the top of the political agenda, on the one hand, and forced the government both to take the social demand related with the Gezi Park into account, and to accept, though reluctantly, that environmentalist groups have the right to protest and to voice environmental concerns.

Keywords

Gezi Park, Taksim, Gezi Protests, Gezi Movement, Urban and Environmental Protests.

